

Naziv studija	Arheologija – diplomski studij			
Naziv kolegija	Antička religija na jadransko-podunavskom prostoru			
Status kolegija	izborni			
Godina	I.	Semestar		II. (ljetni)
ECTS bodovi				
Nastavnik	Izv. prof. dr. sc. Željko Miletić			
e-mail	zmiletic@unizd.hr			
vrijeme konzultacija	petkom, 10-12			
Suradnik / asistent	Izv. prof. dr. sc. Ivana Jadrić Kučan			
e-mail				
vrijeme konzultacija				
Mjesto izvođenja nastave	Odjel za arheologiju. Predavanja i seminari odvijaju se u učionici SK-013 , prostorijama arheološkog praktikuma, u muzejskim ustanovama i na terenu (na arheološkim lokalitetima).			
Oblici izvođenja nastave	Nastava će se djelomice izvoditi putem preglednih izlaganja, a dijelom egzemplarno i problemski, da bi se stekao uvid u znanstveno-istraživačke postupke kojima se došlo do određenih spoznaja. U interakciji sa studentima, u velikoj mjeri prakticitrat će se terenska demonstracija i rad na epigrafičkim izvorima i arheološkoj građi. Studenti iz ovog predmeta mogu izabrati temu za diplomski rad. Mentorski rad usmjeren je na metodološku pripremu za pisanje radnje. Od didaktičkih pomagala koristi se kompjuter i LCD projektor. Ispit je usmeni.			
Nastavno opterećenje P+S+V	2+1+0			
Način provjere znanja i polaganja ispita	spit je usmeni, a završna ocjena formira se na temelju odgovora na ispitu (50%), izrade i obrane seminarskog rada i aktivnosti tijekom nastave (50 %). Ako je student dobio negativnu ocjenu usmenog odgovora ili seminarskog rada, dobiva negativnu ocjenu na ispitu ili mu uopće ne može pristupiti.			
Početak nastave			Završetak nastave	
Kolokviji	1. termin	2. termin	3. termin	4. termin
Ispitni rokovi	1. termin	2. termin	3. termin	4. termin
	14. 6. 2019.	28. 6. 2019.		
Ishodi učenja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uočiti procese u razvoju religije na italskom poluotoku 2. Razvrstati kultove na temelju njihovih temeljnih osobina 3. Analizirati epigrafičke, arhitektonske, skulpturalne i literarne izvore 4. Uspoređivati i prepoznavati ikonografiju različitih božanstava 5. Protumačiti doktrinu misterijskih vjerovanja 6. Interpretirati antička vjerovanja o zagrobnom životu 7. Prepoznavati oblike i tlocrtne osnove svetišta 8. Objasniti fenomene sinkretizma, kontaminacije i interpretacije 9. Uočiti sličnosti i razlike u religijskom životu provincija i Italije <p>Ovladati stručnim postupcima i znanstveno istraživačkim metodama koje će upotrijebiti za seminarske radnje i diplomsku radnju</p>			
Preduvjeti za upis				
Sadržaj kolegija	Religijski život i kultovi rimskog doba na prostoru između Alpa, Jadrana i Dunava razmatrat će se u širem, mediteranskom okviru i sagledavanjem razvoja ideja kroz sinkretističke procese u pravcu monoteizma. Za razumijevanje vanjskih i unutarnjih pojavnosti rimske oficijelne, orijentalnih i drugih religija i kultova na tom prostoru bitno je uočavanje procesa na italskom poluotoku. Istraživat će se problemi širenja kultova, grupe i društveni slojevi			

	<p>koji su njihovi nositelji, kolegiji i svećenici, oblici svetišta, osobine i aspekti pojedinih božanstava, liturgija i doktrina. U predavanjima i konzultacijama naglasak će biti na određivanju stanja istraživanja i uočavanju problema materije. Pritom će se polaziti od raščlambe literarnih i epigrafičkih izvora, tektonike i ikonografije spomenika, arhitektonskih ostataka i pripadajućega sitnog inventara. Sadržaj predmeta odnosi se na rimsku klasičnu religiju (kult Kapitolijske trijade, <i>Dii sanctores maiores</i>, religijski elementi u limitaciji agera i podizanju tropeja, vjerovanja o zagrobnom životu, koncept duše...), štovanje carske osobe, autohtone kultove, mitraizam, metroački i druge maloazijske i orijentalne kultove i na egipatska božanstva na istočnojadranskoj obali rimskog doba. Unutar sadržaja izdvojila bi se pojedina tema u skladu s trenutnim znanstvenim preokupacijama nastavnika (npr. mitraizam, metroačka religija, kult Silvana, zagrobna vjerovanja, astrologija i sl.) koja bi se temeljitije proučila.</p> <p>Cilj predmeta je razumjeti religijske procese koji su se odvijali na jadransko podunavskom prostoru u rimsko doba sagledavanjem šire, antičke mediteranske slike.</p> <p>Kroz analizu literarnih izvora i epigrafičko-arheološke građe opisat će se penetracija rimske oficijelne religije u indigene sredine, sinkretistički procesi i slom poganske religije tijekom 4. i 5. st. Cilj je studente uputiti u metode znanstvenoistraživačkog rada, da bi mogli izraditi specijalističke seminarske radnje iz ovog kolegija u 3. semestru diplomskog studija, kao i kvalitetnu magistarsku radnju s temom o rimskim kultovima i religiji na jadransko-podunavskom prostoru. Vještine koje trebaju svladati su primjena istraživačkih metoda, analitičko-sintetički pristup problemima i suverena upotreba kritičkog aparata u pisanju tekstova seminarskih radnji.</p>
<p>Obvezna literatura</p>	<p>M. BEARD, J. NORTH, S. PRICE, <i>Religions of Rome</i>, Vol. I: <i>A History</i>, Cambridge - New York - Melbourne 1998.</p> <p>S. BEKAVAC, Silvan u Saloni, VAPD, 104.</p> <p>N. CAMBI, Nove potvrde egipatskih kultova u antičkoj provinciji Dalmaciji, <i>Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku</i>, 65-67, Split, 1965.</p> <p>N. CAMBI, <i>Atički sarkofazi na istočnoj obali Jadrana</i>, Split, 1988. (uvodno poglavlje)</p> <p>N. CAMBI, Bilješke uz kipove Kibebe (Magna Mater) iz Senja, <i>Senjski zbornik</i>, 20, Senj, 1993.</p> <p>N. CAMBI, Dioklecijanova palača i Dioklecijan (lik i ličnost), <i>Dioklecijanova palača</i> (katalog izložbe), Split, 1994.</p> <p>N. CAMBI, Posveta prostilnoga hrama u Dioklecijanovoj palači, <i>RFFZd</i> 37(24), Zadar 1999, 27-39.</p> <p>N. CAMBI, Kip Afrodijske Afrodite iz Dalmacije, <i>Opuscula archaeologica</i> 23/24, 1999/2000, 127-132.</p> <p><i>Les cultes polytheists dans l'Adriatique Romaine</i> [ed. C. Delplace – F.</p>

	<p>Tassaux], Bordeaux 2000.</p> <p>B. GABRIČEVIĆ, <i>Studije i članci o religijama i kultovima antičkog svijeta</i>, Split 1987.</p> <p>V. GIRARDI JURKIĆ, Kontinuitet ilirskih kultova u rimsko doba na području Istre, <i>Jadranski zbornik</i>, 11, Rijeka – Pula, 1981.</p> <p>M. GLAVIČIĆ, <i>Kultovi antičke Senije</i>, Zadar 2013.</p> <p>I. JADRIĆ – Ž. MILETIĆ, Liburnski carski kult, <i>Archaeologia Adriatica</i>, 2/1</p> <p>D. MARŠIĆ, Tri Silvanova žrtvenika iz Salone, <i>RFFZd</i>, 36(23), Zadar, 1998.</p> <p>J. MEDINI, Rimske i orijentalne religije na istočnoj obali Jadrana, <i>Materijali</i>, 12, Zadar, 1976.</p> <p>J. MEDINI, <i>Iovilae</i> zavjet iz Burnuma, <i>RFFZd</i>, 18(8), Zadar, 1979.</p> <p>J. MEDINI, Kult Jupitera Dolihena u rimskoj provinciji Dalmaciji, <i>Godišnjak ANUBiH</i>, 20, Sarajevo, 1982.</p> <p>J. MEDINI, Autohtoni kultovi u razvoju antičkih religija u rimskoj provinciji Dalmaciji, <i>Dometi</i>, 17, Rijeka, 1984.</p> <p>J. MEDINI, Mitrički reljef iz Banjevaca, <i>Diadora</i>, 8, Zadar, 1975.</p> <p>J. MEDINI, Salonitanski arhigalat, <i>Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru</i>, Zadar, 1982.</p> <p>J. MEDINI, Cognationes salonitanae, <i>Godišnjak ANUBiH</i>, 23, Sarajevo, 1985.</p> <p>Ž. MILETIĆ, Mithras-Sol, <i>Archaeologia Adriatica</i> 1</p> <p>V. PAŠKVALIN, Kultovi u antičko doba na području Bosne i Hercegovine, <i>GZM</i> 18, 1963.</p> <p>A. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Uz dva Silvanova svetišta u okolici Salone, <i>ARR</i>, 8-9, Zagreb, 1982.</p> <p>D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, <i>Iliri i antički svijet</i>, Split, 1989. [Napomena: članci o Silvanu i Medauru].</p> <p><i>Religions and cults in Pannonia</i> [ed. F. JENŐ], Székesfehérvár, 1996.</p> <p>M. SANADER, <i>Rasprave o rimskim kultovima</i>, Zagreb, 1999.</p> <p>P. SELEM, <i>Izidin trag – egipatski kulni spomenici u rimskom Iliriku</i>, Split, 1997.</p> <p>M. SUIĆ, Orijentalni kultovi u antičkom Zadru, <i>Diadora</i>, 3, Zadar, 1965.</p> <p>M. ŠAŠEL KOS, <i>Pre-Roman divinities of the eastern Alps and Adriatic</i>, Ljubljana 1999.</p> <p>J. M. C. TOYNBEE, <i>Death and Burial in the Roman World</i>, London, 1970.</p> <p>M. ZANINOVIĆ, Liberov hram u Polačama na otoku Mljetu, <i>Arheološki vestnik</i>, 41 [= <i>Šašlov zbornik</i>], Ljubljana, 1990.</p>
Dopunska literatura	<p>(Pretežno za izradu seminarskih radnji)</p> <p>R. BECK, Mithraism since Franz Cumont, <i>Aufstieg und Niedergang der römischen Welt</i>, 2,17,4, Berlin – New York, 1984.</p> <p>S. BEKAVAC, Rimska religija u društvenoj strukturi pretkršćanske Salone, disertacija, Zadar 2015.</p> <p>N. CAMBI, Atička skulptura u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju, <i>Kačić</i> 17, 1985, 415-433A. DEGRASSI, Culti dell'Istria preromana e Romana, <i>Adriatica praehistorica et antiqua</i>, Zagreb 1970, 615-632.</p> <p><i>Carski kult na istočnom Jadranu</i>, <i>Histria antiqua</i>, 4, Pula, 1998.</p> <p>J. FERGUSON, <i>The religions of the Roman Empire</i>, London 1970.</p> <p>W. FLINT – R. GORDON – G. LUCK – D. OGDEN, <i>Ancient Greece and Rome, Witchcraft and Magic in Europe 2</i>, London 1999.</p> <p>R. L. GORDON, Reality, evocation and boundary in the Mysteries of Mithras, <i>Journal of Mithraic Studies</i>, 3, Téhéran – Liège, 1980.</p> <p><i>Grad živih uz grad mrtvih</i>, <i>Histria antiqua</i> 8, Pula 2002. (odgovarajuće članke)</p> <p>JADRIĆ-KUČAN, I., <i>Carski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji</i>, (disertacija), Zadar, 2011.</p> <p>R. KATIČIĆ, <i>Illyricum mythologicum</i>, Zagreb, 1995.</p>

	<p>J. H. W. G. LIEBESCHUETZ, <i>Continuity and change in Roman religion</i>, New York, 1979.</p> <p>J. MEDINI, Le culte de Cybele dans la Liburnie antique, <i>Hommages à Maarten J. Vermaseren</i>, 2, Leiden, 1978.</p> <p>J. MEDINI, <i>Maloazijske religije u rimskoj provinciji Dalmaciji</i>, disertacija, Zadar, 1981.</p> <p>B. MIGOTTI, O religijskom odnosu prema štovanju mrtvih u pretkršćanskoj antici, <i>Diadora</i>, 15, Zadar, 1993.</p> <p>Ž. MILETIĆ, <i>Mitraizam u rimskoj provinciji Dalmaciji</i>, [disertacija], Zadar, 1996.</p> <p>M. MILIČEVIĆ, <i>Rimski kalendar</i>, Zagreb, 1990.</p> <p>D. NOVAKOVIĆ, <i>Pojam numen u rimskoj religiji</i>, Zagreb, 1991.</p> <p>E. SCHRAUDOLPH, <i>Römische Götterweihungen mit Reliefschmuck aus Italien</i>, Heidelberg, 1993.</p> <p>P. SELEM, <i>Les religions orientales dans la Panonie Romaine: partie en Yougoslavie</i>, Leiden, 1980.</p> <p>E. SIMON, <i>Die Götter der Römer</i>, München, 1990.</p> <p>F. TASSAUX, Le dieux augustes en Istrie, <i>Arheološka istraživanja u Istri</i> [=Izdanja HAD-a 18], Zagreb 1997, 77-84.</p> <p>M. J. VERMASEREN, <i>Corpus Cultus Cibellae Attidisque</i>, Leiden, 1979.</p> <p>M. J. VERMASEREN, <i>Cybele and Attis. The Myth and the Cult</i>, London, 1977.</p> <p>Kao dopunska literatura preporučuju se i radovi sljedećih autora: M. ABRAMIĆ, A. BAUSANI, U. BIANCHI, J. BRUNŠMID, F. BULIĆ, N. CAMBI, L. A. CAMPBELL, M. CLAUSS, I. P. CULIANU, I. FADIĆ, J. R. FEARS, V. GIRARDI-JURKIĆ, M. GLAVIČIĆ, J. R. HINNELLS, H. M. JACKSON, B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, R. MERKELBACH, Ž. MILETIĆ, M. MILIČEVIĆ, E. MARIN, D. MARŠIĆ, J. MEDINI, B. MIGOTTI, Ž. MILETIĆ, K. PATSCH A. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I. RODA, M. SANADER, E. SCHRAUDOLPH, P. SELEM, A. STARAC, M. SUIĆ, M. ŠAŠEL KOS, F. TASSAUX, R. TURCAN, D. ULANSEY, M. J. VERMASEREN, M. ZANINOVIĆ.</p> <p>Također je potrebno konzultirati odgovarajuće radove u sljedećim edicijama: <i>ANRW (Aufstieg und Niedergang der römischen Welt)</i>, II.17.1-4; II.18, Berlin – New York.</p> <p><i>Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie</i> [ed. W. H. ROSCHER], Leipzig.</p> <p><i>CIL (Corpus Inscriptionum Latinarum)</i>, Leipzig – Berlin: Acad. Litt. Boruss., od 1893 nadalje.</p> <p><i>Encyclopedia of religion</i>, (ed. M. ELIADE), New York, 1987. i dalje.</p> <p><i>EPRO Étude preliminaries aux religions orientales dans l'Empire Romain</i>, Leiden.</p> <p><i>LIMC (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae)</i>, Zürich – München, 1981-1988.</p> <p><i>RE (Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft</i> [ed. PAULLY - WISSOWA – KROLL – MITTELHAUS – ZIEGLERi dr.]), Stuttgart, od 1893. nadalje.</p>
Internetski izvori	
Način praćenja kvalitete	Za profesore: redovita sveučilišna anketa. Za studente: seminarski radovi, konsultacije.
Uvjeti za dobivanje potpisa	Redovito pohađanje predavanja i seminara, prezentiran i napisan seminarski rad.
Način bodovanja kolokvija/seminara/vježbi /ispita	Seminarski rad ocjenjuje nositelj seminara skalom od 1 (neprolazno) do 5. Usmeni ispit ocjenjuje i završnu ocjenu formira nositelj kolegija

	skalom od 1 (neprolazno) do 5.
Način formiranja konačne ocjene	Ispit je usmeni, a završna ocjena formira se na temelju odgovora na ispitu (50%), izrade i obrane seminarskog rada i aktivnosti tijekom nastave (50 %). Ako je student dobio negativnu ocjenu usmenog odgovora ili seminarskog rada, dobiva negativnu ocjenu na ispitu ili mu uopće ne može pristupiti.
Napomena	

Nastavne teme-predavanja			
Red. br.	Datum	Naslov	Literatura
1.	27. 2. 2019. (17-19h)	Uvod u kolegij	
2.	6. 3.	Razvoj religijskih ideja u grčko-rimskom svijetu	Beard – North – Price, Flint – Gordon – Luck – Ogden, Liebeschuetz, Simon, Turcan, <i>LIMC, RE, Rocher Lexicon</i>
3.	13. 3.	Rimska i italska klasična religija (kult Kapitolijske trijade, <i>Dii sanctores maiores</i> , religijski elementi u limitaciji agera i podizanju tropeja, vjerovanja o zagrobnom životu, koncept duše...).	Beard – North – Price, Flint – Gordon – Luck – Ogden, Liebeschuetz, Miličević, Onion, Schraudolph, Simon, <i>RE, Rocher Lexicon</i>
4.	20. 3.	Svećenici i sakralni kolegiji u Italiji, obredi i svetišta	Beard – North – Price, Flint – Gordon – Luck – Ogden, Liebeschuetz, Schraudolph, Simon, Turcan, <i>LIMC, RE, Rocher Lexicon</i>
5.	27. 3.	Kult kapitolijske trijade u provinciji	Burton, Cambi, Fears, Giunio, Jenő (ur.), Sinobad, <i>Rocher Lexicon</i>
6.	3. 4.	Carski kult kao poluga romanizacije u provinciji	Bekavac, Cambi, Fishwick, Jadrić Kučan, Marin, Miletić
7.	10. 4.	Herkulov kult	Cambi, Jeličić Radonić, Sanader, Simon, <i>LIMC, Rocher Lexicon</i>
8.	17. 4.	Liberov kult u provinciji	Gabričević, Glavičić, Jadrić Kučan, Medini, Simon, Zaninović, <i>LIMC, Rocher Lexicon</i>
9.	24. 4.	Gemini	Miletić, Simon, <i>LIMC, Rocher Lexicon</i>
10.	8. 5.	Dijanin i Silvanov kult	Bekavac, Cambi, Dorcey, Maršić, Perinić Muratović, Rendić-Miočević, Simon, <i>LIMC</i>
11.	15. 5.	Odnos indigenih kultova prema italskim i orijentalnim	Gabričević, Cambi, Medini, Šašel Kos
12.	22. 5.	Mitraizam u rimskoj provinciji Dalmaciji	Bianchi, Beck, Clauss, Gabričević, Gordon, Lipovac-Vrkljan, Medini, Merkelbach, Miletić, Selem, Turcan, Vermaseren
13.	29. 5.	Metroački i drugi orijentalni kultovi u Dalmaciji	Cambi, Karković Takalić, Medini, Selem, Tomorad, Vermaseren, Vilogorac Brčić
14.	5. 6.	Nekropole i nadgrobni spomenici	Cambi, Maršić, Miletić, Tončinić,

			Toynbee,
15.		Zagrobna vjerovanja.	Onion, Toynbee, Rocher <i>Lexicon</i>

Seminari			
Red. br.	Datum	Naslov	Literatura
1.	25. 1. 209. (10-11h)	Uvod u seminar (raspodjela tema, prikaz načina izvođenja prezentacijskog dijela seminara, te pravila pisanja seminarskog rada)	
2.	4. 3.	Prostilni hram u Dioklecijanovoj palači	<i>N. Cambi, Zbornik Dioklecijanova palača</i>
3.	11. 3.	Bindov kult	J. Medini, S. Kukoč
4.	18. 3.	Autohtoni kultovi u Istri i Liburniji	Girardi-Jurkić, Kontinuitet ilirskih kultova u rimsko doba na području Istre, <i>Jadranski zbornik</i> , 11, Rijeka – Pula, 1981; J. Medini; F. Tassaux (Izdanja HAD-a 18): M. ŠAŠEL KOS, <i>Pre-Roman divinities of the eastern Alps and Adriatic</i> , Ljubljana 1999.; Raknić; I. Pedišić.
5.	25. 3.	Silvan u Saloni	A. i D. Rendić Miočević; Cambi, Maršić, Bekavac
6.	1. 4.	Sabazijev kult u provinciji Dalmaciji	Medini, Selem, Miletić
7.	8. 4.	Kultovi u Mursi	<i>Religions and cults in Pannonia</i> [ed. F. JENŐ], Székesfehérvár, 1996; Pinterović; Bulat, P.; SELEM, <i>Les religions orientales dans la Panonie Romaine: partie en Yougoslavie</i> , Leiden, 1980.
8.	15. 4.	Kultovi u rudarskim arealima Panonije i Dalmacije	Sanader, Bojanovski, Dušanić
9.	29. 4.	Religijski život u Seniji	Glavičić, <i>Kultovi...</i> ; Medini; Zaninović; Cambi; Jadrić-Kučan
10.	6. 5.	Tauroktonija i mitričke inicijacije	Gabričević, Selem, Medini, Cambi, Lipovac Vrkljan, Miletić,
11.	13. 5.	Izidin kult u provinciji Dalmaciji	P. Selem; N. Cambi; Tomorad; Giunio; P. Karković Takalić, <i>disertacija, Zadar</i> ;
12.	20. 5.	Provincijski carski kult	Fishwick, Jadrić Kučan, Cambi, Miletić
13.	3. 6.	Skupine carskih kipova	Cambi, Maršić, Marin, Kolega, Jadrić Kučan
14.		Oblici svetišta u Dalmaciji i Panoniji	Jenő; Rendić-Miočević; Cambi; Giunio, <i>magistarski rad</i>
15.		Vojnički nadgrobnni spomenici - ikonografija	Cambi, Maršić, Tončinić, Miletić

Nastavnik: